Καλαμάτα

Αυτοδιοικητική πρωτοπορία, πολεοδομικός ορθολογισμός και αντιμετώπιση του σεισμού του 1986

Μεταξύ των άλλων πολιτικών, πολιτιστικών και κοινωνικών της αλλαγών, η δεκαετία του '80 προσδιορίστηκε και από τη μεγάλη αλλαγή που συντελέστηκε στο θεσμό της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, όχι μόνο στο επίπεδο των θεσμικών αλλαγών, αλλά κυρίως σε αφανείς, βιωματικές δυναμικές διεργασίες που προσέδωσαν στην Τοπική Αυτοδιοίκηση τα χαρακτηριστικά κινήματος. Το βασικό «αίτημα» του κινήματος αυτού υπήρξε η απαλλαγή του θεσμού από τις συνδικαλιστικές του ιδιότητες και η μετατροπή του σε ρωμαλέο θεσμό τοπικής λαϊκής εξουσίας.

Στο πλαίσιο αυτό, η Καλαμάτα πρωτοπόρησε, και σταδιακά οι δραστηριότητές της στον αυτοδιοικητικό τομέα προσέλαβαν εμβληματικό χαρακτήρα. Η Καλαμάτα ταυτίστηκε με τις μεγάλες αλλαγές στην τοπική αυτοδιοίκηση όχι μόνο στο επίπεδο της εφαρμογής και της ανάπτυξης νέων θεσμών (δημοτικές επιχειρήσεις – προγραμματικές συμβάσεις με το κράτος για μεγάλα έργα και προγράμματα), αλλά κυρίως με την εμπέδωση μιας νέας νοοτροπίας που αναγορεύει την τοπική αυτοδιοίκηση σε πραγματικό πρωταγωνιστή των τοπικών υποθέσεων. Τίποτε από όσα συνέβησαν στη δεκαετία του 1980 δεν ήταν τυχαίο και δίχως ερμηνεία. Είχε προηγηθεί στις δημοτικές εκλογές του 1978 μια ουσιαστική –προγραμματική– ιδεολογική συνεργασία όλου του κεντροαριστερού φάσματος (ΠΑΣΟΚ – Κ.Κ.Ε. – Κ.Κ.Ε. Εσωτερικού και ανεξάρτητες αριστερές προσωπικότητες), η οποία χάρισε μια εντυπωσιακή νίκη στη δημοτική παράταξη με το όνομα «Αλλαγή», τη μεγαλύτερη ανατροπή στις εκλογές του Οκτωβρίου του 1978. Στη δημοτική παράταξη «Αλλαγή» τα ηνία είχαν οι τριαντάρηδες της πόλης, με την παράλληλη όμως συμμετοχή της μεταπολεμικής γενιάς των δημοκρατικών και κοινωνικών αγώνων της Καλαμάτας, καθώς και της γενιάς της Εθνικής Αντίστασης.

Η άμεση ανάδειξη δύο μεγάλων δημοτικών πολιτικών γύρω από ζητήματα περιβάλλοντος και πολιτισμού διαμόρφωσε από τους πρώτους κιόλας μήνες του 1979 μια συμμαχία με το τμήμα των «αστών» της πόλης, που μπήκαν στην πρωτοπορία της όλης προσπάθειας. Στις στιγμές αυτές ενεργοποιείται το ιστορικό και αισθητικό απόθεμα των πόλεων, που στην περίπτωση της Καλαμάτας αναδείχθηκε ως ο μέγας αφανής πρωταγωνιστής. Παράλληλα, ένα αξιοσημείωτο κύμα διανοουμένων και καλλιτεχνών από ολόκληρη τη χώρα συμμετείχε με τρόπο πολύπλευρο και εθελοντικό σε κάτι καινοτόμο που γεννιόταν στην ελληνική περιφέρεια.

Ο μεγάλος καταλύτης, όμως, ήταν η πολιτική αλλαγή στις εκλογές του Οκτωβρίου του 1981. Όλες οι διεργασίες που είχαν προηγηθεί την περίοδο από 1 Ιανουαρίου 1979 έως 16 Αυγούστου 1981 σε τρία κυρίως μέτωπα (θεσμοί τοπικής αυτοδιοίκησης – περιβάλλον – πολιτισμός) απέκτησαν πλέον θεσμική και πολιτική θωράκιση αλλά και ονοματεπώνυμο: θεσμοί τοπικής αυτοδιοίκησης – Γιώργος Γεννηματάς, Ε.Π.Α. – Αντώνης Τρίτσης, Πολιτιστική Αποκέντρωση ΔΗΠΕΘΕ/ΔΕΠΑΚ – Μελίνα Μερκούρη.

Ο δήμος Καλαμάτας έγινε πλέον ένα πολιτικό εργαστήρι όπου σμιλεύονταν ιδέες και εφαρμόζονταν οραματικές προτάσεις, με δραματικές συχνά συγκρούσεις κυρίως στα θέματα της πολεοδομικής ανασυγκρότησης. Κορυφαία στιγμή των συγκρούσεων αυτών ήταν η συνεδρίαση του δημοτικού συμβουλίου Καλαμάτας στις 30 Σεπτεμβρίου, με θέμα τη μείωση των ορόφων και

Οργανωμένος καταυλισμός σεισμόπληκτων στην Καλαμάτα γύρω στα Χριστούγεννα του 1986. Η πολεοδομική αναμόρφωση που είχε προηγηθεί έπαιξε σημαντικό ρόλο στην αξιοπρεπή διαβίωση των θυμάτων και στη μελλοντική αποκατάστασή τους. **ΠΗΓΗ: ΙΔΙΩΤΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ**

Εξώφυλλο του περιοδικού *Ένα* της 18ης Σεπτεμβρίου 1986, που εικονίζει διάσωση εγκλωβισμένου από την Πυροσβεστική Υπηρεσία. **ΠΗΓΗ: ΜΠΕΝΑΚΕΙΟΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ**

Η Μελίνα Μερκούρη επικεφαλής ομάδας καλλιτεχνών που προσφέρουν μουσικό πρόγραμμα στους σεισμόπληκτους την παραμονή της Πρωτοχρονιάς του 1987. Διακρίνονται οι Βασίλης Μπουγιουκλάκης, Κάτια Δανδουλάκη, Ελένη Ανουσάκη. **ΠΗΓΗ: ΙΔΙΩΤΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ**

του συντελεστή δόμησης στο κέντρο της πόλης και με ταυτόχρονη επέκταση του σχεδίου πόλης στο δυτικό τμήμα της Καλαμάτας (εφαρμογή του Ν. 1337, του λεγόμενου «Νόμου Τρίτση»). Κατά τη διάρκεια της συνεδρίασης του δημοτικού συμβουλίου, τραμπούκοι με ρόπαλα εισέβαλαν στην αίθουσα του Δ.Σ. παρουσία ισχυρών αστυνομικών δυνάμεων και του ίδιου του Εισαγγελέα, και ξυλοκόπησαν τον δήμαρχο Σταύρο Μπένο, τους μελετητές και πολλούς δημοτικούς συμβούλους.

Από την επόμενη κιόλας μέρα ξεκίνησε ένα πανελλήνιο ρεύμα στήριξης της πολεοδομικής μεταρρύθμισης. Ταυτόχρονα αναδύθηκε ένα ουσιαστικό «ιδεολογικό κίνημα πόλης», έτοιμο να υπερασπιστεί μεγάλες οραματικές επιλογές, καθώς και να υποκινήσει και να διαμορφώσει, μαζί με άλλες σημαντικές πρωτοβουλίες σε πολλές πόλεις της χώρας, ένα δημιουργικό κίνημα τοπικής αυτοδιοίκησης. Το κίνημα αυτό δοκίμασε τις αντοχές και τα όριά του στην πλέον ακραία στιγμή της νεότερης ιστορίας της Καλαμάτας, τους καταστροφικούς σεισμούς στις 13 και 15 Σεπτεμβρίου 1986.

Το σαββατόβραδο της 13 Σεπτεμβρίου 1986, πλημμυρισμένη με χρώματα κι αρώματα, η πόλη είχε βάλει τα γιορτινά της για να υποδεχθεί στο λιμάνι το πλοίο «Πάρος» που θα έκανε το πρώτο δρομολόγιο της ακτοπλοϊκής γραμμής Καλαμάτα-Καστέλι. Πλήθος κόσμου περίμενε να γιορτάσει το μεγάλο γεγονός στην προκυμαία. Χιλιάδες παιδιά με τις οικογένειές τους στροβιλίζονταν στα παιχνίδια και περιεργάζονταν τα βαγόνια στο νέο στολίδι της πόλης, το δημοτικό πάρκο των σιδηροδρόμων. Η κεντρική αγορά Καλαμάτας, η πρώτη δημοτική επιχείρηση της χώρας, έκανε τον απολογισμό της ύστερα από μία ακόμη σαββατιάτικη κοσμοσυρροή. Τα εργαστήρια τεχνών, το ωδείο, το θέατρο, η σχολή χορού, τα εικαστικά υποδέχονταν το πάθος για δημιουργία στα νεοκλασικά τους «παλατάκια». Οι τελευταίοι κολυμβητές του καλοκαιριού απολάμβαναν το μπάνιο τους δίπλα στο λιμάνι, αφού τώρα ο βιολογικός καθαρισμός ξανάκανε την αμμουδιά και τη θάλασσα υπέρλαμπρη και πεντακάθαρη για τους δημότες και τους επισκέπτες της πόλης.

Ξαφνικά, μέσα από αυτή την παν-

δαισία ήρθε η καταστροφή. Η ώρα ήταν 20:20. Ένας φοβερός βρυχηθμός έσκισε τα σπλάχνα της πόλης και άπλωσε παντού ερείπια, μπουχό και σκοτάδι. Ισχυρότατος σεισμός 6,1 ρίχτερ αφαίρεσε 22 ζωές. Δύο ημέρες αργότερα, στις 15 Σεπτεμβρίου, και ενώ η πόλη δεν είχε ακόμα συνέλθει από το σοκ, ένας ισχυρός μετασεισμός 5,4 ρίχτερ αποτελείωσε ό, τι είχε αφήσει ο πρώτος. Οι δύο αυτοί σεισμοί (το επίκεντρο των οποίων βρισκόταν σε απόσταση 14 και 11 χιλιομέτρων αντίστοιχα) προξένησαν εκτεταμένες ζημιές στον οικιστικό ιστό της πόλης της Καλαμάτας, καθώς και στην κοινωνική και οικονομική ζωή της. Για πολλές εβδομάδες αργότερα, η σεισμική δραστηριότητα ήταν έντονη και συντήρησε μια κατάσταση πανικού.

Τα πλήγματα του σεισμού ήταν ισχυρότερα στο ιστορικό κέντρο της πόλης και στις περιοχές αυθαίρετων κατοικιών. Στο ιστορικό κέντρο, ποσοστό 71% των κτιρίων καταστράφηκε ή υπέστη σοβαρές ζημιές. Στο σύνολο της πόλης οι καθολικές βλάβες κάλυπταν το 22,3% των κτιρίων που κρίθηκαν κατεδαφιστέα, ενώ ποσοστό 21,9% των κτιρίων υπέστη σοβαρές βλάβες και 23,8% ελαφρές βλάβες.

Η οργάνωση και ο συντονισμός για την αντιμετώπιση των μετασεισμικών προβλημάτων υπήρξαν άμεσοι και εντυπωσιακοί από τις πρώτες ώρες. Το αρχηγείο «στήθηκε» στο λυόμενο δημοτικό αναψυκτήριο απέναντι από το δημαρχείο, για να οργανώσει από τις πρώτες κιόλας ώρες το έργο της διάσωσης των εγκλωβισμένων πολιτών (μόνο στην πολυκατοικία της οδού Αριστείδου είχαν εγκλωβιστεί 20 άτομα), τη μεταφορά των τραυματιών σε γειτονικά νοσοκομεία, καθώς και τη δημιουργία πολυϊατρείου στο κεντρικό πάρκο σιδηροδρόμων, που περιλάμβανε και τμήμα ψυχολογικής υποστήριξης για την παροχή πρώτων βοηθειών.

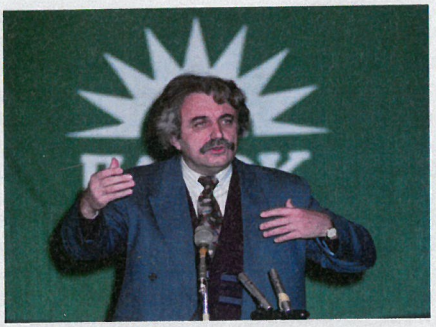
Παράλληλα, αντιμετωπίστηκε άμεσα η αποκατάσταση της λειτουργίας όλων των δικτύων (επικοινωνίες, ηλεκτροδότηση, ύδρευση, αποχέτευση) και οργανώθηκε από την επόμενη ημέρα δίκτυο τροφοδοσίας 50.000 πολιτών. Το σημαντικότερο όμως είναι ότι για πρώτη φορά στην Ελλάδα οργανώθηκε ο μετασεισμικός σχεδιασμός σε τρεις φάσεις: η πρώτη, που ονομάστηκε «η περίοδος των σκηνών», αφορούσε την πε-

ρίοδο εκδήλωσης των μετασεισμών. Η δεύτερη, «η περίοδος των λυομένων», αφορούσε την προσωρινή μεταφορά της ζωής της πόλης (οικονομικής, κοινωνικής, πολιτιστικής) σε λυόμενους οικισμούς. Η τρίτη φάση είχε ως στόχο την οριστική αποκατάσταση, ανασυγκρότηση και ανάπτυξη της πόλης, ακολουθώντας πιστά τις αρχές του απόλυτου σεβασμού στον πολεοδομικό σχέδιο, της διατήρησης της φυσιογνωμίας της πόλης με τη διάσωση του σπουδαίου μνημειακού της πλούτου και της εφαρμογής των ειδικών εδαφολογικών και γεωλογικών μελετών (μικροζωνικές μελέτες) στα νέα κτίρια της πόλης.

Ο δήμος Καλαμάτας αυτοαναγορεύτηκε, χωρίς θεσμική πρόβλεψη, πρωταγωνιστής του σχεδιασμού και της εφαρμογής ενός πρωτοφανούς για τα ελληνικά δεδομένα σχεδίου για την ανασυγκρότηση της πόλης. Οι πρωτοβουλίες και ο πρωταγωνιστικός ρόλος του δήμου οδήγησαν τον τότε αρχηγό της αξιωματικής αντιπολίτευσης και πρόεδρο της Ν.Δ. Κωνσταντίνο Μητσοτάκη να «καταγγείλει» ότι «η τοπική αυτοδιοίκηση έχει υποκαταστήσει το κράτος» για να λάβει από τον Γιώργο Γεννηματά την απάντηση: «εμείς τέτοια αυτοδιοίκηση θέλουμε». Οι σεισμοί της Καλαμάτας αποτελούν ίσως την πιο αξιομνημόνευτη στιγμή της νεότερης ιστορίας της τοπικής αυτοδιοίκησης στην Ελλάδα. Μετά τους σεισμούς η Καλαμάτα ξαναφτιάχτηκε καλύτερη, κερδίζοντας μάλιστα 4 βραβεία από μεγάλους διεθνείς οργανισμούς για τον τρόπο ανασυγκρότησης και κυρίως για το σεβασμό στον πολεοδομικό σχεδιασμό και τη διάσωση των μνημείων της πολιτιστικής κληρονομιάς της.

Οι πολιτικοί και ιστορικοί λόγοι που προαναφέρθηκαν δεν μπορούν να ερμηνεύσουν την ιστορία της διαχείρισης των σεισμών της Καλαμάτας εάν δεν γίνει ειδική μνεία στην παρουσία και τη δράση αφανών πρωταγωνιστών, όπως του πολεοδόμου Γρηγόρη Διαμαντόπουλου, που προίκισε με την πολεοδομική του σκέψη τη δημοτική αρχή και εξόπλισε την πόλη με ένα σύγχρονο πολεοδομικό σχέδιο. Πρέπει να υπογραμμιστεί το γεγονός ότι η τύχη της Καλαμάτας μετά τον καταστροφικό σεισμό του 1986 θα ήταν τελείως διαφορετική αν η πόλη δεν ήταν πολεοδομικά θωρακισμένη. Εξαιτίας της ύπαρξης του πολεοδομικού σχεδίου είχαν δημιουργηθεί οι ελεύθεροι χώροι για να μπορέσουν να στηθούν οι δεκάδες χιλιάδες σκηνές των πρώτων ημερών και εβδομάδων (α΄ φάση ανασυγκρότησης), ενώ χάρη στις σαφείς υποδείξεις του σχεδίου για την τοποθέτηση των λυόμενων καταστημάτων και σπιτιών αναπτύχθηκε το πρόγραμμα χιλιάδων λυόμενων κατασκευών (β΄ φάση ανασυγκρότησης), δίχως να υποθηκευτεί το μέλλον της πόλης. Επίσης, οι τεκμηριωμένες προτάσεις για το μέλλον της πόλης που προσέφερε το πολεοδομικό σχέδιο έπαιξαν καταλυτικό ρόλο στην εξασφάλιση περισσότερων από 100 δισεκατομμύρια δραχμών για τη χρηματοδότηση της ανασυγκρότησης (γ΄ φάση ανασυγκρότησης) από την Ευρωπαϊκή Ένωση (τότε ΕΟΚ) και το ΤΑΣΕ.

Η συστηματική ολοκλήρωση του σχεδίου πόλης επέτρεψε στους πολίτες να χτίσουν τα σπίτια τους στις περιοχές επέκτασης του σχεδίου, που κάλυπταν 6.000 στρέμματα, δηλαδή τα 2/3 της πολεοδόμησης της πόλης, και συνέβαλε στην εύρυθμη ανέγερση δεκάδων νέων σχολικών συγκροτημάτων σε ειδικά προβλεπόμενους χώρους. Στην πρόνοια του πολεοδομικού σχεδίου στηρίχτηκε, άλλωστε, η επιτυχής προσπάθεια

Ο Σταύρος Μπένος σε ομιλία του σε εκδήλωση του ΠΑΣΟΚ την εποχή που ήταν δήμαρχος Καλαμάτας.
ΠΗΓΗ: Ν. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ

του ΟΕΚ να προωθήσει στον οικιστικό ιστό της πόλης με τον απαραίτητο κοινωνικό εξοπλισμό τα στεγαστικά του προγράμματα για εκατοντάδες σεισμόπληκτες οικογένειες εργαζομένων και συνταξιούχων της Καλαμάτας. Τέλος, ο μνημειακός πλούτος της πόλης (250 νεοκλασικά και πλήθος βυζαντινών και μεταβυζαντινών μνημείων, με πρώτους τους Αγίους Αποστόλους στο ιστορικό κέντρο) δεν θα είχε σωθεί δίχως την απαραίτητη πολιτική βούληση, αλλά κυρίως την προγενέστερη λεπτομερή καταγραφή και μελέτη.

Δεν θα αποτελούσε υπερβολή ο ισχυρισμός ότι από τους σεισμούς της Καλαμάτας κι έπειτα άλλαξε η μετασεισμική πολιτική της χώρας μας. Το κέντρο της μετασεισμικής ανασυγκρότησης μετακινήθηκε από τα κτίρια στον άνθρωπο. Μέχρι τότε, η Πολιτεία αντιμετώπιζε τους σεισμούς σχεδόν αποκλειστικά με «σεισμοδάνεια» και με άξονα την ανασυγκρότηση του οικιστικού πλούτου. Από την Καλαμάτα κι έπειτα αναπτύχθηκε μια άλλη φιλοσοφία που είχε ως επίκεντρο τον άνθρωπο-σεισμόπληκτο, και όχι το σεισμόπληκτο σπίτι. Με άλλα λόγια, δόθηκε μεγαλύτερο βάρος σε όλες τις ανθρώπινες ανάγκες που προκύπτουν μετά το σεισμό (οικονομικές, κοινωνικές, πολιτιστικές κ.ο.κ.), με την ανάπτυξη αντίστοιχων προγραμμάτων. Έτσι, για πρώτη φορά στην Ελλάδα αναδείχθηκε και πρωταγωνίστησε η πολεοδομική ανασυγκρότηση της πόλης μετά το σεισμό.

Επρόκειτο για το αποτέλεσμα ουσιαστικής αποκέντρωσης, με μια αυτοδιοίκηση που όχι μόνο προωθούσε αποτελεσματικά τις τοπικές υποθέσεις και έδινε πραγματικό «οξυγόνο» στους πολίτες μέσω της ενεργής συμμετοχής τους, αλλά επιπλέον διατύπωνε και εφάρμοζε προτάσεις και σχέδια εθνικής εμβέλειας, παρασύροντας συνολικά προς τα πάνω την ποιότητα και τη λειτουργία του πολιτικού συστήματος. Αυτό ήταν το στίγμα της αυτοδιοικητικής Καλαμάτας της δεκαετίας του 1980. Αποτέλεσε ένα παράδειγμα που δυστυχώς δεν είχε ανάλογη συνέχεια, στο βαθμό που το ελληνικό κράτος επέλεξε να παραπαίει πνιγμένο στις μικροπολιτικές και πελατειακές του μικρότητες.

Σταύρος Μπένος

ΒΛ. ΕΠΙΣΗΣ: ΒΑΝ, ΔΗΠΕΘΕ, ΚΑΥΣΩΝΑΣ, ΛΑΪΚΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ, ΜΕΡΚΟΥΡΗ, ΠΥΡΚΑΓΙΕΣ, ΣΕΙΣΜΟΣ 1981, ΤΟΠΙΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ, ΤΡΙΤΣΗΣ, ΤΡΟΪΚΑ